

Obrazloženje Odbora za dodjelu godišnje Nagrade „Iso Velikanović“ za najbolji prijevod u 2021. godini Vlatki Valentić za prijevod s francuskog djela Annie Ernaux *Godine (Les Années)*

I ove godine među prijavama za nagradu Iso Velikanović našao se stanoviti broj sjajnih djela i odličnih prijevoda, kako naših vrsnih prevodilaca, tako i mlađih kolegica i kolega, čiji nas rad i pristup tekstu veseli jer obećava održavanje visoke književnoprjevodne razine. Budući da je meni „povjeren zadatak“ pisanja ovog obrazloženja, odmah ću na početku odati koliko je Povjerenstvo bilo složno u odluci da za godišnju nagradu Iso Velikanović predloži Vlatku Valentić za prijevod djela *Godine (Les Années)* francuske autorice Annie Ernaux, i koliko ovaj „zadatak“ doživljam kao čast i mogućnost da danas, ovdje, ovom prigodom – u ovom, za prevoditelje svakako važnom trenutku u godini, kada dobivaju na vidljivosti – pred vama kažem nekoliko riječi o svojoj dragoj kolegici, o talentu, predanosti, analitičnosti, osjećaju za jezik i tekst s kojima se upušta u svaki svoj prijevod, već dugi niz godina zadužujući hrvatsku kulturu. Vlatka Valentić studirala je francuski i engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je neko vrijeme radila kao lektorica na Odsjeku za anglistiku. Nekoliko je godina radila i u Francuskom institutu, a surađivala je i s Filozofskim fakultetom u Tuzli. Od 2004. je samostalna umjetnica. U više je navrata vodila prevoditeljske radionice. Bavi se i audiovizualnim prevođenjem, a njezin književnoprjevodilački rad Društvo hrvatskih književnih prevodilaca nagradilo je dvaput: 2002. za prijevod romana *Vila karabinka* Daniela Pennaca te 2019. za prijevod romana *Rijeka dima* Amitava Ghosha.

Vlatku Valentić znam još iz studentskih dana: briljirala je u svemu čega bi se dotaknula, a već tada je tu njezinu iznimnost nadmašivala jedino njezina samozatajnost, što ju je svakako indiciralo za ovaj naš *métier*. I doista, otada je, prevodeći što s engleskog, što s francuskog, hrvatski književni korpus obogatila s pedesetak djela, među kojima su i ona Amitava Ghosha, Ali Smith, Rachel Cusk, Daniela Pennaca, Michela Tourniera, Marguerite Duras, Michela Houellebecq, Amélie Nothomb, Delphine de Vigan, Emmanuela Carrère itd.

Prošle godine Vlatka Valentić na hrvatskom je jeziku preispisala i *Godine*, vjerojatno najvažnije djelo Annie Ernaux, jedne od najznačajnijih francuskih suvremenih književnica, rođene 1940. godine, dobitnice brojnih nagrada i priznanja, autorice dvadesetak djela, redom autobiografskih, od kojih su hrvatskom čitateljstvu dosad bili poznati romani *Mjesto*, *Jedna žena* i *Strast*. Njezino pisanje karakterizira neutralan, pročišćen stil, objektivirana perspektiva, lišena emocionalnog kiča, iz koje pripovijeda o svom životu, unoseći sociološku dimenziju vremena o kojemu piše. *Godine* tako u dvjestotinjak stranica sažimaju gotovo sedamdeset godina – točnije, od 1940. do 2000.-ih – autoričine osobne povijesti na jedan vrlo specifičan način: ona, naime, pruža inventuru svog života kroz prizmu događanja u francuskom društvu, ali i svijetu uopće; ona želi : „obuhvatiti vijek koji tvori njezin boravak na Zemlji u određenom razdoblju, vrijeme koje je proteklo kroz nju, svijet koji je zabilježila pukim

Ministarstvo kulture i medija RH
Runjaninova 2
10000 Zagreb
Hrvatska
tel.: + 385 1 4866 666

življenjem“ (str. 213). Drugim riječima, zanima je kako neka osobna slika, osjećaj, krhotina iz vlastite svijesti biva dijelom kolektivnog, kako se, dakle, individualno prelama u kolektivnom, i kolektivno u individualnom:

Upotrijebit će biljeg svijeta u sebi i svojim suvremenici da rekonstruira neko zajedničko vrijeme, vrijeme koje iz davnina sipi do danas – da u pojedinačnom sjećanju nađe sjećanje na kolektivno sjećanje i tako prikaže proživljenu dimenziju povijesti. (str. 213-214)

Pritom se ne služi zamjenicom ja, koja za nju „ima nešto previše trajno, skućeno i zagušljivo“ (str. 159), nego uglavnom odabire impersonalni oblik, zamjenicu mi, ili ona, rjeđe ti. Ova literarna enciklopedija 20. stoljeća strukturirana je u kraćim ili dužim odlomcima u kojima se pripovijeda, nabraja i opisuje: povijest se (re)strukturira preko svakodnevice, kao što je, primjerice, razgovor za stolom, gdje se reflektiraju radikalne promjene svjetonazora, ideja, jezika, običaja, ukusa, osjećajnosti, želja u obuhvaćenom vremenskom periodu: od priča baka i djedova o životu na selu i tradiciji do priča sinova zaokupljenih mobitelima. Usprkos tehnološkom napretku i općem poboljšanju kvalitete života (cijeli pasusi posvećeni su obrazovanju, položaju žene, društvu obilja i dokolice, konzumerizmu i reklamama, idealiziranju tijela, kućanskim aparatima, plastici, računalima, mobitelima, internetu), vrijeme se ubrzava, a čovjek zapravo ne napreduje. I u tom neutralnom ispisivanju života ipak probija određeni ton. Nekada sjetan, nekada gorak, nekada ironičan:

Nas koje smo pobacivale u kuhinjama, razvodile se i vjerovale da će druge imati koristi od naših nastojanja da se izborimo za slobodu obuzeo je silan umor. Više nismo znale je li ženske revolucije uopće bilo. (str. 153)

Ili:

Ratovi diljem svijeta išli su svojim tijekom. Naše je zanimanje za njih bilo obrnuto proporcionalno njihovoj trajanju i udaljenosti, a prije svega je ovisilo o eventualnoj upletenosti zapadnjaka. Ne bismo znali reći koliko se već godina Iranci i Iranci međusobno ubijaju i otkad Rusi nastoje zauzdati Afganistancu. Još smo manje znali objasniti zašto, u biti smo vjerovali da više i sami ne znaju, i reda radi smo potpisivali peticije vezane uza sukobe čije smo uzroke zaboravili. [...] Mi smo bili civilizirani, sve smo više pazili na higijenu i njegovanost, sve smo više rabili proizvode protiv neugodnih mirisa tijela i životnog prostora. (str. 142-143)

U raznim situacijama informacije koje su inače nabijene emocijama doznačene su krajnje šture i brutalno neutralno:

Živjelo se u neposrednoj blizini govana. Smijali smo im se.
U svakoj je obitelji bilo mrtve djece. Odnosile su ih iznenadne bolesti za koje nije bilo lijeka, dijareja, konvulzije, difterija. (str. 32)

Jedna od ključnih riječi u toj „neosobnoj“ autobiografiji koju čine fakti, sjećanja i fotoalbumi jest palimpsest: autorici se, naime, čini, da ona piše o uvijek novoj ja preko već postojećih. Palimpsest, pojam drag Gérardu Genetteu, ocrtava i prevodilačku djelatnost: moglo bi se ustvrditi da Vlatka Valentić ispisuje palimpsest palimpsesta što ga je ispisala Annie Ernaux. Ne trebam podsjećati da su svi dosad pročitani citati u izvedbi naše danas nagrađene prevoditeljice. Njezin pristup *Godinama* uistinu je egzemplaran i to na svakoj tekstualnoj razini. Sve što u tekstu čini, čini dosljedno, za svaku odluku ima razlog. Njezin je rječnik iznimno bogat. Nerijetko prilagođava francusku rečenicu, koja obiluje zarezima, hrvatskoj normi i duhu, ali zadržava njezinu duljinu i ritam kao obilježje autoričina stila, baš kao što znalački reproducira i već spomenuti ton, čak i kad je prisutan samo u naznakama i kada je odabir riječi ili konstrukcija izrazito delikatan. Uz često nominalnu sintaksu, velik su izazov za prevoditeljicu bile bezbrojne referencije i kulturemi – od toponima do naslova, naziva robnih marki, stihova, viceva, reklama, francuskih jela... Pritom je njezin pristup jasan: vodi računa o čitatelju, ali ga ne podcjenjuje. Njezina je strategija ne opterećivati tekst – i čitatelja – bilješkama, jer im ne bi bilo kraja. Jedina njezina bilješka u cijelom djelu odnosi se na pojam *hypokhâgne*, pripremni razred za upis na visoke škole, jer kontekst ne omogućuje čitatelju da ga shvati bez objašnjenja.

Mjestimice neznatno amplificira tekst kako bi nešto pojasnila: izvorno *L'Huma* postaje *ljevičarski list L'Humanité* (str. 69). Dijaloga u pravom smislu u ovoj knjizi nema, ali ima različitih govornih registara, sve do slenga, a Vlatka Valentić ih redovito detektira i u prijevodu zadržava njihove razlike: „idi doma, vidi jesam li tamo“ (str. 54), „ići u krpe, čehla“ (str. 55), „moja gajba, vuna mi je“ (str. 56).

Nakon pomnog usporednog iščitavanja djela neću tvrditi da u prijevodu nema ničega čega nema u izvorniku, niti da ništa nije ispušteno. Jest, ali to su dijelovi koji upravo pokazuju koliko temeljito Vlatka Valentić promišlja tekst, te koliko vodi računa o njegovoj funkcionalnosti i o njegovu čitatelju. Najviše to dolazi do izražaja u jezičnim igrama, sloganima i rimama, u kojima prevoditeljica ponekad i nadmašuje izvornik:

- *Bébête Show* (str. 173) → *Tupež Show* (str. 147)
- *Nuls* (str. 173) → *Blesani* (str. 147)
- *Guignoles* (str. 199) → *Lutkarski dnevnik* (str. 169)
- *Mammouth écrase les prix, Mamie écrase les prouts* (str. 139) → *Mamut slama cijene: mama cijeni slamu* (str. 117)
- *les Muppet Show et les durs pètent froid* (str. 139) → *Mupeti su im bili napeti* (str. 117)
- *68 c'est vieux, 86 c'est mieux.* (str. 171) → *68. smo prerasli, 86. smo dorasli.* (str. 145)
- *l'explorateur mit le contenu de ses fouilles dans des caisses* (str. 17) → *kad je bal nek jebal* (str. 12)
- *Petite bohémienne toi qui voyages partout* (str. 27) → *Cigančice mala, kud si putovala* (str. 20)
- *Colgate, Colgate c'est la santé de vos dents* (str. 44) → *Colgate, colgate zubi za pet* (str. 35)

Ministarstvo kulture i medija RH
Runjaninova 2
10000 Zagreb
Hrvatska
tel.: + 385 1 4866 666

Divan je primjer prevoditeljske vještine i nadahnutosti i riječ *chienlit* prevodi sloganom *reforma da, mesopust ne* (str. 90) koju savršeno uklapa u kontekst i zadržava izvornu funkciju. Kao i kada francusku riječ za vrijeme, odnosno sat, *l'heure*, prevede izrazom *tad i tad*:

S tim ciljem nedjeljom ujutro nakon mise 'visi' u gradu u društvu dviju-triju prijateljica iz iste 'skromne' sredine i vječno pazi da ne prekrši strogi majčin zakon *tad i tad* ('kad kažem da imaš izlaz do tad i tad, to znači do tad i tad i ni minutu duže'). (str. 47)

Ukratko, svijet Annie Ernaux istovremeno je drugi, i naš. Mnoge ćemo činjenice, slike, osjećaje prepoznati u tom tekstu, bit će nam bliski do boli. Vlatka Valentić svojedobno mi je, u jednom intervjuu, rekla: „Prevođenje mi je najveća strast u životu. Svega bih se drugog prije odrekla. [...] nema ljepšeg osjećaja nego kad se u nekom autoru ugodno smjestiš – i nestaneš.“ (*Tema*, 5-6, 2004, str. 88) Uvjerena sam da se, prevodeći Annie Ernaux, Vlatka Valentić našla u svom najudobnijem naslonjaču, *à l'aise*, jer zahvaljujući lakoći i eleganciji njezinih rečenica, prirodnosti i oduhovljenosti ponuđenih rješenja, sve te brojne madlene iz knjige mogu sada biti i naše. Draga Vlatka, hvala ti na ovom prijevodu, na svem dosadašnjem radu, čestitam ti od srca!

Vanda Mikšić
U Zagrebu, 11. ožujka 2022.